

УДК 371.13

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ – ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

Олена Біда

*Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини
вул. Садова 2, 20300 Умань, Україна*

Розглянуто шляхи удосконалення навчально-виховного процесу підготовки вчителів до викладання природознавчих дисциплін у початкових класах.

Ключові слова: освіта, модель підготовки студентів, зміст.

Кардинальні зміни в освіті, які відбуваються в результаті її реформування, ставлять високі вимоги до особистості вчителя. Сьогодні в освіті переносяться акценти із набування готових знань, умінь і навичок (славнозвісних ЗУНів) на формування інформованого і думаючого громадянина, наявна потреба в особистісно орієнтованому навчанні та вихованні молодших школярів. Дедалі більшого значення набуває удосконалення підготовки вчителів. Головний напрямок формування особистості – використання можливостей освіти. Саме освіта розвиває інтелект і підвищує рівень компетентності людини в будь-якій сфері діяльності. Тому гостро стоїть питання про перебудову вищої освіти, удосконалення системи підготовки фахівців. З цією метою потрібно вирішити проблему осучаснення змісту та підвищення ефективності навчання і виховання майбутніх учителів.

Дослідженню окремих питань цієї проблеми присвячені праці відомих науковців. Зокрема, формування педагогічної майстерності майбутніх учителів (І. А. Зязюн, Л. В. Кекух, О. І. Кілініченко, І. О. Ковальова, О. Л. Кошелєв, А. М. Луцюк, Р. М. Роман, Л. Г. Таланова, С. О. Швидка); розробка проблеми професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів до використання нових технологій (Т. А. Алексєнко, О. С. Березюк, М. К. Богданова, О. О. Горська, О. В. Євдокимов, І. А. Зязюн, О. О. Кіяшко, Н. І. Клокар, В. Ю. Ковальчук, Л. Л. Коношевський, В. Є. Краснопольський, М. П. Лещенко, С. П. Логачевська, Є. І. Ляска, С. Ю. Маринчак, Л. А. Машкіна, Н. В. Нетребко та ін.); система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів (Н. Н. Дем'яненко, Л. О. Хоміч); дидактичні основи оновлення змісту початкової освіти в національній школі (О. С. Штурмак); формування творчої особистості вчителя у процесі університетської

професійної підготовки (Т. Б. Волобуєва, Д. Г. Іванова, Н. В. Кічук, О. О. Сисоєва); теоретико-методичні основи підготовки вчителів у педагогічних навчальних закладах (Н. В. Воскресенська, С. У. Гончаренко, А. Ф. Лисенко, Н. Б. Максименко, Б. М. Шиян); педагогічна технологія формування гуманістично-професійних рис майбутніх фахівців (В. О. Зінкевічус, Н. С. Сушик). Провідні вчені України досліджують проблему розвитку змісту освіти студентів педагогічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів щодо їх підготовки до викладання предметів природознавчого циклу в початковій ланці (Т. М. Байбара, Н. М. Бібік, Л. К. Нарочна, Г. В. Ковальчук, К. Д. Гончарова, О. Я. Савченко та ін.).

Незважаючи на певні досягнення, підготовка студентів до викладання природознавчих дисциплін у початкових класах у сучасних умовах висвітлена недостатньо як на рівні навчального предмета, так і на рівні педагогічної діяльності. У процесі підготовки та проведення уроку сучасний учитель не тільки орієнтується на його зміст, а й одночасно продумує, як це зробити з найбільшою користю для розвитку особистості дітей, збереження їхнього емоційного благополуччя, оптимізму, розвитку позитивного ставлення до навчання, уміння вчитися [7, с. 4]. Недостатність розробки і водночас практична потреба розв'язання такого завдання визначили актуальність проблеми і зумовили вибір теми дослідження.

Ставили за мету розглянути шляхи удосконалення навчально-виховного процесу підготовки вчителів до викладання природознавчих дисциплін у початкових класах. Проблема дослідження: структуру і зміст методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці привести у відповідність із структурою сучасної вищої школи та її новими цілями. Розв'язання цієї проблеми неможливе без обґрунтування теоретичних і методичних засад підготовки вчителя до здійснення природознавчої освіти в початковій школі, без оновлення програми і підручника з методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці та створення навчально-методичного комплексу посібників, які потрібно впроваджувати в навчальний процес вищої школи. Ми вважаємо, що кінцевою метою такого впровадження є підвищення рівня підготовки майбутніх учителів до здійснення природознавчої освіти в початковій ланці.

Розробляючи зміст методичної підготовки майбутніх учителів, ми виходили із таких умов: у змісті методичної підготовки повинні бути подані знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності, які повинні постійно переосмислюватися, бо майбутній вчитель працюватиме в умовах реформування освіти, що відбувається шляхом збільшення багатоваріантності організаційних форм, а також методичних систем навчання природознавству і сільськогосподарської праці.

Щоб здійснювати особистісно орієнтоване навчання і виховання молодших школярів у початкових класах, майбутній учитель повинен бути до цього підготовлений. Тому у вищому навчальному закладі він повинен бути активно діючим суб'єктом навчального процесу, тобто співтворцем у визначенні та реалізації шляхів і прийомів освітніх завдань. Зміст методичної освіти треба розглядати як співтворчість методиста і студента. З огляду на це у процесі побудови змісту освіти слід зважати на єдність змістової та процесуальної сторін навчання.

Наш науковий пошук був спрямований на обґрунтування теоретико-методичних засад підготовки майбутніх педагогів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі. На підставі логіко-методологічного аналізу сучасних концепцій природознавчої та педагогічної освіти та їх відображення в навчально-виховному процесі вищої школи обґрунтована доцільність формування у майбутнього класовода наукового сприймання цілісної картини світу через призму педагогічної та природознавчої науки.

З метою удосконалення практики підготовки майбутніх учителів до здійснення природознавчої освіти в початковій школі ми розробили модель підготовки студентів. Згідно з цією моделлю історичні тенденції розвитку природознавчої освіти та методики її викладання в початковій школі, біологічні та педагогічні концепції, філософію освіти, а також критерії добору змісту та принципи конструювання програм і підручників ми вважаємо теоретичними засадами. Основні методичні засади такі: створення навчально-методичного комплекту, застосування у навчальному процесі сучасних технологій, створення відеотеки із записами уроків природознавства і сільськогосподарської праці.

Досвід роботи свідчить, що осучаснення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах може відбуватися лише за тієї умови, коли ведеться постійний цілеспрямований пошук і застосовується певний комплекс засад, спроможних забезпечити ефективність і високу якість підготовки фахівців відповідно до вимог сьогодення. Зважаючи на це, ми концептуально обґрунтували оновлений зміст методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці на педагогічних факультетах вищих навчальних закладів України та новий зміст посібників, що належать до навчально-методичного комплекту. Створений навчально-методичний комплект для підвищення рівня підготовки вчителів до здійснення природознавчої освіти в початковій школі охоплює оновлену програму з методики викладання природознавства [6], підручник для студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів "Природознавство та сільськогосподарська праця: Методика викладання" [1], а також посібники для студентів, учителів початкових класів і молодших школярів: супутники

природознавства для 3-го і 4-го класів [3; 4], природничо-екологічний тлумачний словник [2], хрестоматію [5]. У процесі створення цього комплекту було визначено теоретичні й науково-методичні підходи, критерії, принципи щодо відбору і структурування змісту методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці в початковій ланці відповідно до вимог реформування освіти в країні, науково-методично його обґрунтовано, проаналізовано розвиток основних змістових ліній цього курсу, виявлено нові педагогічні та методичні можливості підвищення рівня підготовки майбутніх учителів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі.

У нашому дослідженні єдність змістового і процесуального розглядається як вихідний пункт побудови методичної системи підготовки майбутнього вчителя до викладання природознавчих дисциплін у початкових класах. Програма з методики викладання природознавства і підручник “Природознавство та сільськогосподарська праця: Методика викладання” орієнтують на здійснення методичної підготовки майбутнього вчителя, бо їхніми практичними завданнями передбачено створення умов для конкретизації теоретичних знань з метою їх закріплення (шляхом застосування на лабораторних, практичних заняттях та педпрактиках новітніх технологій розв’язання проблеми особистісно орієнтованого навчання і виховання молодших школярів, визначення ролі міжпредметних зв’язків, інтеграції та диференціації у підвищенні якості проведення уроків, впровадження у навчальний процес природознавчого матеріалу, активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, широкого застосування технічних засобів навчання, зокрема створення відеотеки, посібників навчально-методичного комплекту), самостійне вивчення й застосування досвіду творчої діяльності з методики викладання природознавства шляхом написання курсової роботи, підготовки й захисту дипломної роботи.

Програми з методики викладання природознавства та сільськогосподарської праці й підручник “Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання” та посібників, що належать до навчально-методичного комплекту, апробували в Уманському державному педагогічному університеті ім. Павла Тичини та в інших вищих навчальних закладах (Вінницькому, Переяслав-Хмельницькому педуніверситетах та Хмельницькому гуманітарно-педагогічному інституті). На створеному науково-методичному експериментальному майданчику проводилась апробація навчально методичного комплекту посібників у школах Черкаської області.

Ефективність підготовки майбутнього вчителя до здійснення природознавчої освіти у початковій школі ми оцінювали за такими критеріями:

- ефективність вивчення студентами нововведеного до методики викладання природознавства розділу “Шляхи підвищення якості навчально-виховного процесу”;
- поелементний аналіз підсумків виконання студентами контрольних робіт з авторського розділу;
- експертиза підручника та посібників, що належать до навчально-методичного комплексу.

У процесі апробації програми і підручника з методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці, посібників, що належать до навчально-методичного комплексу, коректували їхній зміст, структуру і методичний апарат відповідно до проміжних результатів експерименту. В результаті апробації оцінювали ефективність функціонування запропонованої програми та книжок у вищих навчальних педагогічних закладах регіону та посібників у школах області. У процесі визначення педагогічної ефективності створеного навчально-методичного комплексу ми застосовували метод експертних оцінок.

У процесі оцінювання результативності навчання методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці досліджували доступність нововведень до підручника з методики викладання природознавства та сільськогосподарської праці та міцність засвоєних знань, а також орієнтувались на три рівні засвоєння навчального матеріалу: репродуктивний, конструктивний, творчий.

Як виявили результати дослідження, запропоновані підходи забезпечують одержання досить високих перевірко-оцінювальних результатів.

Студенти засвоюють програмний матеріал і вчать проводити уроки з використанням нових технологій. Під час підготовки до уроків вони враховують різноманітні шляхи підвищення якості навчально-виховного процесу.

Застосування вищезазначених підходів дало можливість раціоналізувати умови підготовки вчителів до викладання природознавства і сільськогосподарської праці в початкових класах, внаслідок чого підвищилась ефективність проведення занять з методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці у вищих навчальних закладах.

Наше дослідження підтвердило, що ефективність реалізації змісту, викладеного у програмі та підручнику з методики викладання природознавства та сільськогосподарської праці, а також у посібниках, що належать до навчально-методичного комплексу, визначається опануванням

майбутніми вчителями комплексного характеру поданого матеріалу, який вони використовують у процесі підготовки до практичних і лабораторних занять з методики природознавства і сільськогосподарської праці та до уроків під час проходження педагогічної практики.

Створена нами система навчальної роботи у підготовці студентів до викладання природознавства у початкових класах дає змогу підвищувати якість навчально-виховного процесу завдяки удосконаленню змісту методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці, застосуванню новітніх технологій. Такий підхід до організації навчально-виховного процесу щодо підготовки майбутніх учителів до викладання природознавчих дисциплін у початкових класах є якісно новим у системі вищої педагогічної освіти.

Викладений матеріал – це результат першого завершального етапу обґрунтування і впровадження нового змісту підготовки майбутніх учителів до викладання природознавчих дисциплін у початковій ланці. Ця робота має бути продовжена як мінімум у таких напрямках:

- подальше удосконалення програми та підручника з методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці з урахуванням результатів експериментального викладання за запропонованими програмою та підручником “Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання” на педагогічних факультетах вищих навчальних закладів регіону України;
- удосконалення теоретичних і методичних засад становлення вітчизняної методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці.

1. *Біда О. А.* Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання: Навч. посіб. для студ. пед. ф-тів вищ. навч. закладів та класоводів. К., 2000.

2. *Біда О. А.* Природничо-екологічний тлумачний словник: Для вчителів почат. кл. і студ. пед. ф-тів. К., 1998.

3. *Біда О. А.* Супутник природознавства: Навч. посіб. для 3 кл. чотириріч. і 2 кл. триріч. почат. шк. К., 1998.

4. *Біда О. А.* Супутник природознавства: Навч. посіб. для 4 кл. чотириріч. і 3 кл. триріч. почат. шк. К., 1998.

5. *Біда О. А.* Хрестоматія довкілля. К., 1999.

6. Програма з методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці для спеціальності 7.01.01.02. “Початкове навчання” / *О. А. Біда.* К., 2001.

7. *Савченко О. Я.* Сучасний урок у початкових класах. К., 1997.

**PROSPECTIVE TEACHERS PREPARATION IMPROVEMENT
AS THE UPDATE PROBLEM**

Olena Bida

*P. Tychyna State Pedagogical University of Uman
Sadova Str. 2, UA-20300 Uman, Ukraine*

The article considers the ways of improving the preparation of teachers for teaching natural sciences at elementary school.

Key words: education, students' training model, contents.

Стаття надійшла до редколегії 12.05.2004
Прийнята до друку 20.10.2004